

Innst. S. nr. 110

(2007-2008)

Innstilling til Stortinget fra kontroll- og konstitusjonskomiteen

Dokument nr. 8:15 (2007-2008)

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om representantforslag fra stortingsrepresentan- tene Per-Kristian Foss og Jan Tore Sanner om å gjeninnføre adgangen til å stryke listekandidater ved kommunevalg

Til Stortinget

1. SAMMENDRAG

1.1 Bakgrunn

Forslagsstillerne viser til at valgordningen er et sentralt instrument for å sikre et reelt og legitimt folkestyre på samfunnets ulike politiske styringsnivå. En god og effektiv valgordning som sikrer at velgerne får gjennomslag for sine preferanser hva gjelder både politikk og personer, er en forutsetning for et velfungerende demokrati. Et sentralt element ved innføringen av den nye valgloven før valget i 2003 var at den enkelte velger selv skulle få større anledning til å påvirke personvalget. Dette stod sentralt både i Valglovutvalgets utredning (NOU 2001:3 Velgere, valgordning, valgte), innstillingen fra kontroll- og konstitusjonskomiteen (Innst. O. nr. 81 (2001-2002)) og i den påfølgende debatt i Stortinget. Som daværende statsråd Erna Solberg sa:

"Den viktigste funksjon ved loven er rett og slett, ved siden av det praktiske, å gi legitimitet til folkevalgte organer. Jeg tror at i dagens situasjon er nettopp dette med å få større grad av personvalg, større muligheter for velgerne til å ha innflytelse på personene, en viktig del av det å gi folkevalgte organer mer legitimitet."

Samtidig må en velfungerende valgordning ivareta enkelte kryssende behov. For eksempel gjelder dette partienes mulighet til å sikre sin innflytelse over hvilke kandidater som velges til sentrale og tunge verv som tillitsmenn og -kvinner på deres vegne. Det er naturlig

og ønskelig at også partiene har betydelig innflytelse på denne prosessen, ikke minst for å sikre at toppkandidatene har de nødvendige forutsetninger for, og erfaring til, å kunne tre inn i sine verv som folkevalgte. Partienes adgang til å forhåndskumulere kandidater, vekten av persontillegg og velgernes adgang til å stryke kandidater eller påføre "slengere" fra andre partier, er elementer ved valgordningen som spiller inn i denne avveiningen, hvor partienes behov for forutsigbarhet og sikkerhet for sine toppkandidater må balanseres mot velgernes interesse av individuell politisk innflytelse.

Forslagsstillerne viser til at ved endringene i valgloven ble balansen mellom disse ulike hensyn søkt gjenomført, blant annet ved at man endret reglene for partienes muligheter for forhåndskumuleringer og vekten av tillegget for personstemmer, samtidig som man fjernet adgangen til å stryke enkeltkandidater.

Både Valglovutvalget og regjeringen foreslo å fjerne velgernes rett til å stryke kandidater. Komiteens flertall støttet dette og uttalte at valgsystemet burde bygges opp rundt velgernes positive preferanser. Erfaringene fra de to siste kommunestyrevalg har dessverre vist at dette aktverdige målet ikke er oppnådd gjennom de endringer som ble gjennomført i valgordningen.

Valglovutvalget argumenterte for å fjerne strykningsadgangen, særlig begrunnet med at et mindretall av velgerne gjennom organiserte retteaksjoner vil kunne tilrive seg uforholdsmessig mye innflytelse over valgresultatet. Fremfor å redusere dette problemet har det å fjerne strykningsadgangen ifølge forslagsstillerne heller vist seg å kunne ha en forsterkende effekt. Forslagsstillerne viser til at i dagens ordning ligger det en større ubalanse, hvor en enda mindre andel av velgerne kan belønne og velge inn kandidater som gjør seg bemerket ved å komme med kontroversielle utspill, mens en majoritet som er uenig, ikke får gitt uttrykk for sitt syn og således kan oppveie for dette. Selv meget kontroversielle utspill vil, dersom det endrer et tilstrekkelig mindretall av velgernes preferanser, utelukkende telle til fordel for en kandidat, gitt at velgerne kun har anled-

ning til å gi uttrykk for sine eventuelle "positive preferanser" overfor kandidater, og ikke til å stryke. Det har i tillegg vist seg at organiserte retteaksjoner fortsatt er fullt mulig å gjennomføre og at de, gitt de forhold det er redegjort for foran, kan ha støtte fra en enda mindre andel velgere for å lykkes.

Forslagsstillerne anfører at det således må være et mål å gjeninnføre strykningsadgangen uten at dette forrykker balansen mellom de andre elementene i valgordningen i for stor grad. Særlig må en justering av stemmetillegget for partienes forhåndskumulerte kandidater, som i dag er 25 pst., vurderes i sammenheng med strykningsadgangen.

Ifølge forslagsstillerne bør personvalget stå særlig sterkt ved kommunestyrevalget, gitt nærheten den enkelte velger har til dette politiske beslutningsnivået og kommunestyrenes sentrale rolle i utøvelsen av det norske folkestyret. Personvalg har lange tradisjoner i kommunene. Dette er slått fast både i NOU 2001:3, og i en rekke tidligere utredninger om valgordningen. Forutsetningene for at velgerne skal ha kunnskap om de kandidatene som stiller på listene i egen kommune, er gode, og spørsmålet om hvem en vil la seg representere av, har stor innflytelse på velgernes partivalg. Kanskje særlig lokalt kan konfliktene i en rekke prinsipielle politiske spørsmål i like stor grad gå gjennom de politiske partiene som mellom dem. En enda bredere adgang til personvalg gjennom gjeninnføring av strykningsadgangen vil dermed gi velgerne større muligheter for å stemme på kandidater som har samme oppfatning som dem selv i aktuelle politiske stridsspørsmål, eller til å stryke kandidater som de er uenige med.

I dokumentet fremmes følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen utrede muligheten for å gjeninnføre en ordning med strykning av listekandidater ved kommunestyrevalg. En adgang til å stryke må vurderes i sammenheng med en justering av stemmetillegget for partienes forhåndskumulerte kandidater.

Stortinget ber Regjeringen fremlegge forslaget for Stortinget, med sikte på at en slik ordning kan gjelde fra kommunestyrevalget i 2011."

2. KOMITEENS MERKNADER

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Berit Brørby, Svein Roald Hansen og Ivar Skulstad, fra Fremskrittspartiet, Carl I. Hagen og lederen Lodve Solholm, fra Høyre, Per-Kristian Foss, fra Sosialistisk Venstreparti, Øystein Djupedal, fra Kristelig Folkeparti, Ola T. Lånke, og fra Senterpartiet, Lars Peder Brekk, viser til at sammenliknet med våre nordiske naboland åpner den norske valgordningen i liten grad for velgernes mulighet til å påvirke personvalget ved valg til Stortinget. Til kommunestyret forholder det seg annerledes. Norske velgere har i stor utstrekning mulighet til å påvirke hvem av listekandidatene som skal representere dem i kommunestyrene.

Representantforslaget handler om hvor stor innflytelse velgerne skal ha på personvalget gjennom rettinger på stemmesedlene.

Komiteen viser til at fire forhold har stått sentralt i debatten om personvalget ved kommunestyrevalg. 1) De såkalte "organiserte" aksjoner fra velgernes side, 2) "slengerstemmene", 3) partienes rett til å forhåndskumulere kandidater og 4) et komplisert regelverk. Ved de siste endringene i valgloven ble balansen mellom disse ulike hensyn søkt gjennomført.

Komiteen mener at det er viktig å finne fram til en riktig balanse mellom velgernes og partienes interesser. Velgerne må sikres reell mulighet til å påvirke hvem som skal representere partiet i valgperioden. Partiene må også ha mulighet for å sikre noen av sine kandidater som for eksempel ordfører kandidat eller kandidat til lederverv i kommunen.

Komiteen viser til at historisk har debatten om retten til å stryke kandidater blitt viet liten plass. Spørsmålet om velgernes rett til å stryke ble nevnt i NOU 1973:38, og i NOU 1982:6 ville en myke opp regelverket.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Høyre og Sosialistisk Venstreparti, viser til at påstanden om at det å bli strøket fra en liste kan være en stor påkjenning for de kandidatene det går ut over, ikke uten videre kan dokumenteres.

Flertallet har i denne forbindelse merket seg en forskerrapport som har sett på 2 050 kandidater fordelt på fire kommuner ved kommunestyrevalget i 1995. Denne viser at ordningen ikke bidrar til å stigmatisere konkrete kandidater. I analysen fremgår det at det er en sterk positiv sammenheng mellom kumuleringer og strykninger, jo mer en kandidat er strøket, jo mer er han kumulert.

Komiteen har merket seg at debatten om personvalget sto sentralt i Valgløutvalgets utredning (NOU 2001:3 Velgere, valgordning, valgte). Utvalget vurderte bl.a. om gjeldende lov ga en tjenlig og rettferdig valgordning og om tendensen til synkende valgdeltakelse kan henge sammen med forhold knyttet til de formelle rammene for valg. Det som var unikt med den norske ordningen, var at velgeren hadde direkte anledning til å gi uttrykk for en negativ preferanse, ved å stryke kandidater. Utvalgets forslag hadde velgernes positive preferanser som utgangspunkt, og det var enighet om at valgsystemet bør bygges opp rundt positive preferanser. Velgerens rett til å uttrykke negative preferanser ved å stryke kandidater ble dermed foreslått fjernet.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Høyre og Sosialistisk Venstreparti, viser til at utvalget pekte på to argumenter mot dette elementet av "straff" i valgordningen. Det kunne gå utover bestemte grupper kandidater med særlig fokus på kvin-

nerepresentasjon og partiene kunne, på sikt, få rekrutteringsutfordringer.

Flertallet viser til Ot. prp. nr. 45 (2001-2002), der departementet påpeker at det ikke er mulig å forutsi nøyaktig hvordan velgerne vil reagere på endringer i personvalgordningen og at denne ordningen således bør evalueres fortløpende.

Flertallet vil understreke at eventuelle endringer i valgloven må gjennomføres uten at balansen mellom elementene i valgordningen forrykkes i vesentlig grad.

Flertallet fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen utrede muligheten for å gjeninnføre en ordning med strykning av listekandidater ved kommunestyrevalg. En adgang til å stryke må vurderes i sammenheng med en justering av stemmetillegget for partienes forhåndskumulerte kandidater.

Stortinget ber Regjeringen fremlegge forslaget for Stortinget, med sikte på at en slik ordning kan gjelde fra kommunestyrevalget i 2011."

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet viser til at gjeldende ordning for personvalg ved kommunestyrevalg foreløpig har vært prøvd ut bare ved to valg, og mener

det bør skaffes mer erfaring før ordningen eventuelt endres. Disse medlemmer mener det må være en balanse mellom partienes og velgernes mulighet til å påvirke hvem som velges. Personvalgsystemet bør fortsatt bygge på velgernes positive preferanser. Disse medlemmer mener derfor at dagens ordning der det ikke er adgang til å stryke kandidater på listene, bør opprettholdes, og vil derfor gå imot forslaget i dokumentet.

3. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og rår Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Stortinget ber Regjeringen utrede muligheten for å gjeninnføre en ordning med strykning av listekandidater ved kommunestyrevalg. En adgang til å stryke må vurderes i sammenheng med en justering av stemmetillegget for partienes forhåndskumulerte kandidater.

Stortinget ber Regjeringen fremlegge forslaget for Stortinget, med sikte på at en slik ordning kan gjelde fra kommunestyrevalget i 2011.

Oslo, i kontroll- og konstitusjonskomiteen, den 18. desember 2007

Lodve Solholm
leder

Ivar Skulstad
ordfører

